

INSTITUTIONEN FÖR
KULTURVETENSKAPER

HÅLL DISKUSSIONEN VID LIV

En kvalitativ studie om förskolepedagogers upplevelser av jämställdhet, likabehandling och delaktighet i förskolan med utgångspunkt från Lpfö 18

Cia Sandberg

Uppsats/Examensarbete:	Examensarbete
Program och/eller kurs:	Genusvetenskap (GS 1301)
Nivå:	Fördjupningskurs
Termin/år:	Ht -2020
Handledare:	Jeanette Sundhall
Examinator:	Elin Lundsten
Rapport nr:	xx (ifylles ej av studenten/studenterna)

Abstract

Uppsats/Examensarbete:	Examensarbete
Program och/eller kurs:	Genusvetenskap
Nivå:	Fördjupningskurs
Termin/år:	Ht-2020
Handledare:	Jeanette Sundhall
Examinator:	Elin Lundsten
Rapport nr:	xx (ifylles ej av studenten/studenterna)
Nyckelord:	Förskola, Läroplan för förskolan, Jämställdhet, Likabehandling, Delaktighet.

Läroplan för förskolan är förskolans främsta styrdokument, ur den har jag valt ut delar som behandlar jämställdhet, likabehandling och delaktighet i förskolan. Jag har använt mig av standardiserade ostrukturerade intervjuer för att på så sätt få höra sex förskolepedagoger berätta om deras upplevelser av hur arbetet med dessa frågor ser ut. Genom att ta fasta på teoretiska perspektiv såsom normkritisk pedagogik, performativitet, makt och ålder har jag kunnat granska materialet och med hjälp av diskursanalys har jag bidragit till en ökad förståelse av vilka idéer, begrepp och frågor som är aktuella inom min analys. Resultatet blev överraskande, jag har hittat riktiga guldkorn som inte kan ses som representanter för förskolan som helhet men de bär på en illusion för hur det skulle kunna se ut om alla pedagoger bar på kunskap och framåtanda inom dessa frågor, samtidigt som de delar med sig av sina idéer och verktyg. Resultatet av analysen strider till viss del mot tidigare forskning men när det kommer till forskningens önskemål av bedrivande av dessa frågor inom förskoleverksamhet finns det samstämmighet. Här framförs idéer kring hur ett vardagligt aktivt arbete kan genomföras genom bra exempel att bemöta barnen på. Även hur det går att använda sig av förskolans miljö och material för att ge barnen lika möjligheter oavsett könstillhörighet. Delaktighet berörs som något som sker i vardagen men när det kommer till barnens delaktighet i likabehandlingsarbetet ges inga raka svar. Ålder tas upp som en maktaxel likaså maktrelationen mellan barn och pedagog.

Förord

När jag berättade för vänner och bekanta att jag under denna termin skulle skriva C-uppsats i Genusvetenskap var det många som gratulerade mig och sa saker som *Åh vad kul*. Just då kände jag inte så själv, det var mer som ett nödvändigt ont. Som ensamstående förälder som lönearbetar deltid och med en mamma som är sjuk i en obotlig sjukdom kändes denna uppgift enorm. Men nu, när texten är skriven och jag mest redigerar text kan jag bara hålla med, detta har varit fantastiskt kul och vad mycket jag har lärt mig, och vad jag har lärt känna mig själv i denna process! Jag vill tacka de intervjupersoner som ställde upp med sin fritid genom att svara på mina frågor. Jag vill även tacka; mina klasskamrater Jonathan och Sara för allt vi hjälpt varandra med, mina grannar; Sara, som också läst Genusvetenskap, som lånade ut facklitteratur till mig och som tog sig tid att sitta vid mitt köksbord med en kaffekopp och diskutera diskursanalys. Tack till Hampus och Olivia som tagit hand om mitt barn när jag intervjuat förskolepedagoger och behövt skriva. Utan er alla, ingen uppsats. Stort tack till min handledare Jeanette för dina råd, din stöttning och snabba mailsvar och för att du, när jag lämnade in mitt första utkast till analys till dig, tyckte det var mycket intressant läsning - det gav mig självförtroende och glöd.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Disposition	1
1.2 Problemformulering	2
1.3 Syfte	2
1.4 Frågeställningar.....	3
1.5 Avgränsningar	3
1.6 Förskolan och Läroplan för förskolan.....	3
1.7 Utvalda avsnitt från Lpfö 18 och DO:s förordning	4
1.8 Forskningsfältsoversikt	5
2. Teoretiska perspektiv	7
2.1 Normkritisk pedagogik.....	7
2.2 Performativitet.....	7
2.3 Makt	8
2.4 Ålder.....	9
3. Metod och material.....	11
3.1 Intervjupersoner.....	11
3.2 Intervjuer	12
3.3 Att genomföra intervjuer via Zoom.....	13
3.4 Diskursanalys	14
3.5 Diskurs som kunskapsproduktion.....	15
4. Analys.....	18
4.1 Bemötande.....	18
4.2 Normbrytande bilder	20
4.3 Miljö och material	21
4.4 Makt, ålder och delaktighet.....	25
4.5 Pedagogers (o)kunskap.....	31
5. Slutdiskussion.....	33
5.1 Vidare forskning.....	37
6. Referenslista	38
6.1 Bilagor.....	39
6.1.1	39
6.1.2.....	39
6.1.3 Informationsbrev till föreslagna intervjupersoner	1
6.1.4 Intervjuguide till intervjupersoner gällande kandidatuppsats i Genusvetenskap.	2

1. Inledning

Detta är min kandidatuppsats i Genusvetenskap. Jag har valt att skriva om förskolan, anledningen till detta är mitt intresse för hur vi gör kön, hur barn könas in i könsroller och därmed könsmönster. Min uppfattning är att denna process begränsar barn och reducerar barns möjligheter. Barn ska inte behöva känna att något är rätt eller fel i deras identitetsskapande beroende på vilket kön de har, de ska inte behöva reflektera över sitt kön överhuvudtaget utan vara fria i sin utveckling och sin person.

Den sociala konstruktionen av kön börjar tidigt och påtryckningar om hur barn bör vara och vilka förväntningar som finns på dem kommer från alla håll i samhället. De flesta barn i Sverige går i förskolan, vilket är den första arenan utanför familjen (se kapitel 1.6). Det finns riktlinjer för vad förskolan ska arbeta med gällande genus, jämställdhet, könsroller och likabehandling som i text ser jättebra ut, men hur ser det ut i praktiken? Då genusskapandet börjar redan från födseln måste vi ju börja med barnen!

1.1 Disposition

I denna inledande del beskriver jag problemformuleringen av min studie, här finns också syftet och mina frågeställningar, samt redogörelser kring mina avgränsningar. Jag har valt att skriva ett kapitel om den svenska förskolan och om Läroplan för förskolan där jag beskriver styrdokumentens historik och syfte, där jag presenterar de delar jag valt ut att göra denna studie kring. Inledningen avslutas med presentation av tidigare forskning. Vidare redogör jag de teoretiska begrepp analysen utgår från samt metod och material, diskursanalys och intervju, som jag använder. Jag ger också en kort presentation av de personer som jag har intervjuat, avsnittet avslutas med att jag redogör för källkritik och reflexivitet. Därefter kommer min analysdel som jag delar in i ett antal kapitel utefter vilka diskurser de berör. Studien avslutas med en slutdiskussion, där finns även förslag till vidare forskning. Min text överskrider maxantalet tecken enligt instruktionen för denna typ av studie, min motivering till det är att jag inte ville ta bort någon av diskurserna jag analyserar och diskuterar i analysen. Dessutom är detta ett ämne jag tycker är väldigt intressant så därför ger jag också mer utrymme till mina egna analyser och tankar inom ämnet.

1.2 Problemformulering

Förskolan är den första institution barn möter, när barn är runt ett till ett och ett halvt år och föräldraförsäkringen börjar löpa ut börjar merparten av alla barn i Sverige i förskolan. Läroplan för förskolan (Lpfö 18) är förskolans främsta styrdokument, där går att läsa om förskolans värdegrund och uppdrag, mål och riktlinjer samt ansvarsfördelning mellan arbetslag och rektor. I Lpfö 18 är det tydligt att förskolan ska motverka traditionella könsroller och könsmönster, alla barn ska ha samma möjligheter att prova och utveckla förmågor och inte begränsas utifrån stereotypa könsroller.

Skolinspektionens granskning 2017 visade att ca 75% av de granskade förskolorna och huvudmännen inte inkluderade förskolans jämställdhetsuppdrag i sitt systematiska kvalitetsarbete. Samma granskning visade att personalen på många förskolor inte systematiskt arbetade utifrån ett genusperspektiv i det vardagliga arbetet såsom genomförande av aktiviteter eller planering av miljö och material. Personalen på tre av fyra förskolor uppgav att jämställdhet inte var något som togs upp eller arbetades med under den schemalagda reflektionstiden¹ Forskning visar även att förskolepersonal oftast har olika förväntningar på flickor och pojkar². Denna konflikt intresserar mig och studien ämnar diskutera detta.

1.3 Syfte

Syftet med denna studie är att undersöka hur förskolepedagoger beskriver sina upplevelser av det vardagliga aktiva arbetet med Lpfö 18, mer precist några utdrag som jag valt ut gällande jämställdhets- och likabehandlingsarbete och delaktighet. Jag vill studera hur personalen berättar om och upplever sitt vardagliga arbete kring tillämpning av det statliga styrdokumentet Lpfö 18 i verksamheten samt deras uppfattning kring om och hur de gör barnen delaktiga i detta arbete. Jag studerar det praktiska, vardagliga arbetet med att främja jämställdhet och likabehandling och motverkan av traditionella könsmönster och könsroller. Genom att addera frågan gällande barnens inflytande i detta arbete kan jag även rikta fokus på maktförhållanden mellan barn och vuxna.

¹ <https://www.skolinspektionen.se/globalassets/02-beslut-rapporter-stat/granskningsrapporter/ovriga-publikationer/2018/jim/skolinspektionens-jamstalldhetsarbete-jim-2016-2017.pdf>

² <https://skolverket.se>

1.4 Frågeställningar

- Hur beskriver förskolepedagoger sina upplevelser av det aktiva arbetet med jämställdhet- och likabehandling utifrån Läroplan för förskolan?
- Hur beskriver förskolepedagoger sina upplevelser av att barnen i förskolan ges inflytande och delaktighet i förskolans jämställdhetsarbete?

1.5 Avgränsningar

Jag har valt att avgränsa mig till att intervjua förskolepedagoger som arbetar i Göteborg, både inom kommunal och privat förskola. Som underlag för studien har jag valt ut två stycken från Lpfö 18 som behandlar jämställdhet, likabehandling och delaktighet, som stöd har jag också valt ett utdrag från Diskrimineringsombudsmannen, DO:s förordning *Lika rättigheter i förskolan* som handlar om att pedagoger ska göra barn delaktiga i likabehandlingsarbetet. Jag kommer inte att nämna eller diskutera begreppet intersektionalitet, som handlar om hur olika kategorier som kön, ålder, etnicitet, funktionsvariationer, sexualitet och religion samverkar med varandra, detsamma gäller begreppet stereotyper som nämns i mitt resultat men fördjupning i detta uteblir. Mitt intervjumaterial är gediget och det finns mycket forskning att diskutera med, dock är utrymmet begränsat, mitt urval speglar därför mitt syfte och mina frågeställningar i analysen. Den forskning jag valt att använda mig av är gjord av svenska forskare och berör den svenska förskolan som beskrivs som unik och därmed bör ses som relevant.

1.6 Förskolan och Läroplan för förskolan

Då min studie grundas i förskolan och Läroplan för förskolan vill jag beskriva dessa samt historien bakom och jämställdhetsutvecklingen inom den svenska förskolan.

Under 1960-talet blev efterfrågan på arbetskraft enorm i och med den svenska tillväxten och kvinnor välkomnades till arbetsmarknaden. När allt fler kvinnor började förvärvsarbete ställdes ökade krav på en utbyggd barnomsorg men platserna räckte inte till, vilket ledde till att många föräldrar demonstrerade under den numera berömda parollen *Ropen skalla, daghem åt alla* (Odenbring, 2014). Som läsare kanske din första barnomsorg kallades för dagis, eller daghem. Jag gick på dagis, hos dagmamma och senare på lekis. Dessa begrepp försvann 1998 då den första läroplanen för förskolan introducerades under förkortningen Lpfö 98. I samband med detta introducerades begreppet *förskola* på bred front vilket främst syftar till att höja

personalens status från dagisfröknar till förskolepedagoger. 1998 blev också Skolverket tillsynsmyndighet för förskolan, och sen år 2010 ingår förskolan i det svenska skolväsendet³.

Förskolan är en gemensam mötesplats för barn från samhällets alla grupper, här möts barn från olika nationaliteter, kulturer och med olika sociala upplevelser, förskolan är också barns första arena utanför familjen. Den svenska förskolan anses på många sätt vara unik, det finns förskoleverksamhet över hela landet, och de flesta barn i Sverige går i förskola, bland barn i åldern 1–5 år går 86% i förskola, och bland de äldsta barnen, de som är i åldrarna 4–5 år går 98% i förskola, att så stor andel av barnen i Sverige går i förskola gör att den anses unik i världen (Kåreland, 2005). Alla barn, oavsett familjebakgrund och bostadsort erbjuds barnomsorg. (Odenbring, 2014).

Det är Skolverket som ederar, reviderar och ansvarar för Läroplan för förskolan, förskolans främsta styrdokument som beskriver förskolans värdegrund och uppdrag, mål och riktlinjer, barnens lärande och utveckling, deras inflytande i verksamheten och relationen till föräldrarna. Den 1 juli 2019 kom en reviderad Lpfö 18⁴, det är delar av detta dokument som ligger till grund för denna studie. Jag har valt ut två avsnitt ur Lpfö 18 samt en del från DO:s förordning *Lika rättigheter i förskolan - ett stöd i förskolans likabehandlingsarbete* som jag utgår ifrån i mitt syfte, mina frågeställningar och i intervjufrågor.

1.7 Utvalda avsnitt från Lpfö 18 och DO:s förordning

Första utvalda stycket från Lpför 18:

Förskolan ska aktivt och medvetet främja alla barns lika rättigheter och möjligheter, oberoende av könstillhörighet. Förskolan har ett ansvar för att motverka könsmonster som begränsar barnens utveckling, val och lärande. Hur förskolan organiserar utbildningen, hur barnen blir bemötta samt vilka krav och förväntningar som ställs på barnen bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Förskolan ska därför organisera utbildningen så att barnen möts, leker och lär tillsammans, samt prövar och utvecklar sina

³ http://www.laramashistoria.se/forskolan_1990-talet

⁴ <https://www.skolverket.se/>

förmågor och intressen, med samma möjligheter och på lika villkor, oberoende av könstillhörighet (Lpfö 18, s. 2).

Andra utvalda stycket:

Förskolan ska uppmuntra barnen att föra fram sina tankar och idéer och skapa förutsättningar för detta. Barnens åsikter ska tas tillvara i utbildningen och de ska få möjlighet att bilda sina egna uppfattningar och göra val utifrån sina egna förutsättningar. På så sätt kan barnen utveckla tilltro till sin egen förmåga samt bli delaktiga och utöva inflytande över hela utbildningen (Lpfö 18, s. 2).

Från DO:s förordning:

Det är nödvändigt att fånga in barnens kunskap och erfarenheter för att förskolan ska få ett fungerande underlag för sitt likabehandlingsarbete. Det gäller att barnen medverkar både i kartläggningen av nuläget och i utformningen av insatserna och åtgärderna. Se också till att barnen senare görs delaktiga i genomförande, uppföljning och utvärdering.⁵

1.8 Forskningsfältsoversikt

I denna studie kommer jag att utgå från fem kvinnliga forskare, verksamma vid svenska universitet som alla skriver om förskola och genus. Att jag begränsade mig till dessa fem forskare beror på att de i mångt och mycket refererar till varandra, vilket betyder att det finns en diskussion dem emellan, dock skiljer sig deras ingångar åt något då de har olika fokus och inriktningar. Forskningsresultaten ligger dessutom någorlunda nära varandra i tid och nutid samt att de har gjort forskning i Sverige vilket är av högsta relevans.

De forskare jag valt att använda mig av är;

- Klara Dolk, tidigare förskollärare, nu universitetslektor. Avhandlingen *Bångstyriga barn. Makt, normer och delaktighet i förskolan* syftar till att undersöka relationen mellan barn och vuxna inom förskolans värdegrundsarbete och de konflikter och

⁵ [Lika rättigheter i förskolan – ett stöd i förskolans likabehandlingsarbete \(do.se\) s. 9.](#)

spänningar som kan uppstå inom detta arbete. Dolk undersöker hur maktrelationer mellan barn och vuxna tas i uttryck och vilka möjligheter barn har till delaktighet, motstånd och nyskapande.

- Mia Heikkilä har arbetat som jämställdhetsexpert på Skolverket, är forskare och lektor i pedagogik. I boken *Lärande och jämställdhet i förskola och skola* beskrivs hur det systematiska och hållbara arbetet med jämställdhet kan se ut inom förskolan. Författaren bidrar med tydliga modeller för hur undervisningen kan bidra till lika förutsättningar för alla barn i lärandemiljö.
- Anette Hellman är fil. dr vid institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande. I boken *Vardagsliv på förskolan ur ett normkritiskt perspektiv* beskriver författaren förskolan som en plats där normer delar upp könen och upprätthåller uppfattningen av att flickor och pojkar har olika egenskaper, detta samtidigt som det finns ett uppdrag i förskolan om att motverka könsstereotypa könsroller och främja jämställdhet.
- Lena Kåreland är professor emeritus i didaktik. *Modig och stark - eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola* berör främst hur och vilka könsstereotyper som förmedlas i barnlitteratur men författaren redogör också för hur barn tar sig an könsroller, och om de olika förväntningar och normer som finns på barn i förskolan utifrån kön. Författaren beskriver också förskolan som barnens första institution.
- Ylva Odenbring är fil. dr och universitetslektor i pedagogik. Boken *Barns könade vardag. Om (o)jämställdhet i förskola, förskoleklass och skola* har sin ansats i en teoretisk förståelse om att det finns olika sätt att vara flicka och pojke på och att det handlar om att uppfatta rådande könsstrukturer. Författaren menar att ett långsiktigt jämställdhetsarbete måste förankras i det systematiska vardagliga arbetet.

2. Teoretiska perspektiv

I detta avsnitt redogör jag de teoretiska perspektiv studien utgår från, dessa perspektiv finns med i analysen för att beskriva, tolka och exemplifiera diskurser invid intervjupersonernas svar och tidigare forskning.

2.1 Normkritisk pedagogik

Begreppet som myntades i Sverige i slutet av 00-talet handlar om samverkan mellan olika normer och hur obalanser av makt skapas till följd av detta inom olika pedagogiska praktiker. Men också om hur en kan utmana dessa normer genom social förändring och med hjälp av tydligt specifika mål inom lärande och utbildning. Författarna till boken *Normkritisk pedagogik Makt, lärande och strategier för förändring*, Janne Bromseth och Frida Darj, deltog bägge i den grupp som skapade begreppet normkritisk pedagogik. De menar att vem som görs till norm ständigt måste uppmärksammas för att undervisningen ska bli normmedveten i alla dess delar, såsom val av litteratur, språklig formulering och val i kärleksrelationer. Författarna beskriver till exempel hur normkritiskt pedagogiskt arbete i mångt och mycket en fråga om etik. Att tolka små barns vänskap som heterosexuell kärlek är oetiskt, och står i strid med ett främjande likabehandlingsarbete. Detsamma gäller skillnadsskapande praktiker, alltså att samla barnen till könade kollektiv genom att uttala en grupp som *flickorna* och *pojkar* eller att säga *hej tjejen* eller *hej killen* istället för att kalla barnen vid deras namn. Detta måste synliggöras och ifrågasättas. Genom att använda sig av skillnadsskapande praktiker stärks kategorier och skapar betydelse, detta, menar författarna påverkar människors subjektsskapande. Normkritik är ett viktigt verktyg i att synliggöra detta. Det centrala i normkritiskt pedagogiskt arbete är att ha kunskap kring hur normativitet skapas för att undvika normativitetsfällor och skillnadsskapande praktiker. Att synliggöra ständigt pågående handlingar som är normbrytande är en annan viktig del, det normkritiska likabehandlingsarbetet lyfter fram orsaker till diskriminering och kränkande behandling, belyser och problematiserar normer som diskriminerar och inte det som anses vara avvikande eller onormalt (Bromseth & Darj, 2010).

2.2 Performativitet

Butler (1990) har genom sitt begrepp *performativitet* synliggjort och förklarat hur kön görs, uppdelningen av kvinnligt och manligt och att det handlar just om handlingar och görande. Kön är inget vi är eller föds till, det är något vi gör och därmed blir. Butler menar att vi måste

tilldelas ett binärt kön för att bli begripliga, för att bli subjekt och därmed människor. Detta är något som skapas performativt, av de handlingar vi utför. Genom att bete oss, klä oss, tala som och följa de kulturella koder som skapats för kvinnlighet och kvinnor blir vi också kvinnor. Detsamma gäller således för män. Enligt Butler är vår könsidentitet ett resultat av våra handlingar och inte tvärtom. Kön kan ses som kodade imitationer av kön som upprepas, genom att agera kvinnligt skapas kvinnlighet. Våra imitationer bygger på historisk förståelse och tolkningar. Performativitet handlar om att kopiera ett original som inte finns, med hjälp av koder och citeringar gör vi vårt kön, vi försöker härma kvinnan, men eftersom det inte finns något original så riskerar vi att göra fel och bilden av den naturliga kvinnan avslöjar sig som en omöjlighet, en föreställning eftersom den inte finns.

Sandra Dahlén (2006) menar att det finns idéer i samhället om hur vi borde bete oss och se ut för att vara riktiga kvinnor och män. Vi är alla mer eller mindre med på upprätthållandet av idéer kring binära kön. När vi gör fel i vår imitation av kvinnan eller mannen och vi bryter mot dessa idéer, eller koder som Butler kallar dem, då kan samhället förändras. Vidare skriver Dahlén att när ett barn föds så är den första frågan som ställs: *Vad blev det?* och vi vet alla vad den frågan betyder: *blev det en flicka eller pojke?* Efteråt kommer frågor om förlossning och om hur barn och föräldrar mår. Vi vill veta vilket kön det nyfödda barnet har för att kunna förhålla oss till det.

2.3 Makt

Foucault (1976/1992) förändrade sättet att förstå *makt*, han beskrev makt som något förtryckande som ger upphov till förbud och uteslutningar men han menade också att makten är driftig och produktiv, då den påverkar människors känslor, handlingar och attityder genom kunskapsproduktion och sanningar. Vidare menar Foucault (1987) att makten är föränderlig och rörlig, den är varken ond eller god och vi är alla en del av maktens ordning som ger oss verktyg att skapa förändring.

Makt enligt Foucault (1988) handlar mer om normer och normalisering än lagar och regler. Normer och makt hänger ihop vilket medför att människor försöker anpassa sig medvetet eller omedvetet för att inte göra fel och därmed bryta normer, således handlar makt inte om att straffa de som gör fel utan snarare om att påverka människors viljor och tankesätt så att de inte ska göra fel. Vidare menar Foucault (1987) att maktrelationer alltid innehåller instabilitet,

därför kan barn, även om de har mindre möjligheter att utöva makt än vad vuxna har, ändå utöva makt gentemot vuxna i vissa situationer. Det finns ingen stabilitet i vuxna som konstant överordnade i maktbalansen då det alltid finns ett motstånd som hotar, som kan ta sig i många uttryck. Om makt är något någon *har*, eller om det handlar om vad någon *gör* är något som Krekula & Johansson (2017) diskuterar. De hävdar att maktrelationer som över – och underordnar finns i alla relationer mellan människor, i grupper och i sociala sammanhang med människor, därav, menar de, finns det ingen entydig tolkning av makt som begrepp.

Foucaults förståelse av makt har inspirerat Butler (2006) som menar att om en följer rådande normer i sina handlingar så framstår en som naturlig och begriplig, men den som bryter mot normer tenderar att uppfattas som obegriplig, eller konstig. Den som följer normen behöver inte tänka på att den finns, den kan förbli outtalad, men för den som bryter mot normen uppstår konsekvenser.

Dolk (2013) menar att den asymmetriska relationen när det gäller makt i relationen vuxna och barn måste framhåvas, i och med att vuxna bär ansvaret för barn medför detta också att vuxna har mer makt än barn när det kommer till att påverka händelser och skeenden, detta kan medföra att barn gör motstånd.

2.4 Ålder

Efter att ha läst om ålder som begrepp förstår jag att ålder, på samma sätt som kön handlar om sociala konstruktioner och förväntningar. Krekula & Johansson (2017) beskriver att ålder är något vi gör socialt genom organisering, för att förklara skillnaden mellan hur kön görs och hur ålder görs pekar författarna på att gällande kön finns det en binär logik, det bara finns två, men gällande ålder finns flertalet kategorier att identifiera sig med. Ålder förknippas med hur passande det är för individ att klä sig, olika sätt att ha intima relationer på eller att leka till exempel, detta handlar om förväntningar utifrån ålder. Krekula & Johansson (2017) refererar till Sundhall (2017) som menar att det finns en osynlig norm inom vuxenheten. Den vuxna anses vara en fullvärdig människa medan barn inte är det, därmed blir det en maktordning gällande ålder då barn anses vara i behov av vuxnas omsorg och beskydd i och med att de är under utveckling. Det finns både internationell och svensk forskning som visar att barn har stora kunskaper om normer och maktstrukturer – att barn, på gott och ont, är en del av samma

samhälle som vuxna. I ett svenskt sammanhang visar exempelvis Skolverket, 2009, att förskolebarn har stora kunskaper om vilka normer som gäller för tjejer och killar, att vissa beteenden, utseenden och kroppsstorlekar ökar risken för att bli retad och att det är viktigt att uppträda åldersadekvat för att undvika att bli kallad för *bebis* (Dolk, 2013).

Makten kan enligt Foucault (1987) reproduceras genom ålder som en social relation, i denna relation finns komponenter som handlar om disciplinering och maktutövning, vilket borde betyda att ålder inte är en neutral kategori då den ena parten har mer makt än den andra och att detta dessutom betraktas som naturligt.

3. Metod och material

I denna del presenteras de metoder och det material jag ämnar använda mig av i studien.

Jag har intervjuat sex personer som alla jobbar inom förskola i Göteborg. För att hitta intervjupersoner använde jag mig av mitt nätverk och skickade ut en förfrågan på Facebook: *Vilka känner jag som jobbar inom förskola i Göteborg? Eller känner jag någon som känner någon?* Där fick jag bara svar av en som jobbar inom förskola, som visade sig jobba inom kök så det lämpade sig inte, men däremot fick jag många tips på personer som är förskollärare och barnskötare. Jag kontaktade dessa personer med ett informationsbrev gällande studien jag vill genomföra samt frågade om de kunde tänka sig att ställa upp som intervjupersoner. Det var sex personer som tackade ja. Därefter konstruerade jag en intervjuguide innehållande en sammanfattning av mitt syfte, de stycken jag valt ut från Lpfö 18 och från DO:s förordning *Lika rättigheter i förskolan* samt bakgrunds- och intervjufrågor. Jag och intervjupersonerna bestämde i samband med detta, dag och tid för när intervjun skulle äga rum.

3.1 Intervjupersoner

De personer jag intervjuat är anonyma i studien för att inte röja deras identitet då några av dem påpekar oegentligheter såsom låg kompetens bland sina kollegor. Istället för att presentera dem med nummer såsom intervjuperson 1, 2 och så vidare, har alla fått fingerade namn, som de själva fått välja. Anledningen är att intervjupersonerna kommer att få ta del av denna studie och då finns det en poäng med att kunna hitta sig själv i analysen för att se hur ens resonemang diskuteras med andras svar men också med tidigare forskning och teoretiska perspektiv. Här kommer en presentation av intervjupersonerna där jag kortfattat ger en bild av deras arbetslivserfarenhet, och ansvarsområden;

- Elle är förskollärare och har jobbat inom kommunal förskola i drygt 7 år, hen jobbar på en ny arbetsplats sedan i början av hösten -20 och är ensam förskollärare på avdelningen. Elle är en av många förskollärare inom Göteborgs stad som under det senaste året blivit tvångsflyttad då många förskollärare ersätts med billigare personal såsom barnskötare och förskoleassistenter. Elle beskriver att sin barngrupp har oerhört många olika behov. (Intervju genomförd 8/12 2020)
- Josefin arbetar som förskollärare inom Göteborg stad sedan 5 år tillbaka och har arbetat inom förskola i 15 år. Hon arbetar i en segregerad del av staden och leder

tillsammans med en kollega förskolans arbete med Plan mot diskriminering och kränkande behandling. (Intervju genomförd 24/11 2020)

- Kerstin är utbildad förskollärare sedan 20 år och har jobbat på samma förskola lika länge. Hon arbetar på en privat förskola nära innerstan som tillämpar Freinetpedagogik. Kerstin har tidigare ansvarat för genusarbetet på sin arbetsplats och beskriver jämställdhets - och likabehandlingsarbetet som kontinuerligt i sin arbetsgrupp. (Intervju genomförd 4/12 2020)
- Malin arbetar som barnskötare på en privat förskola sedan drygt 6 år. Hon beskriver sin personalgrupp som väldigt medveten och påläst, att frågor om jämställdhet och delaktighet är något som ständigt diskuteras, hon påvisar också ett öppet klimat där kollegor hjälper och påminner varandra från att hamna i fällor och normativa mönster. (Intervju genomförd 2/12 2020)
- Sam har arbetat som förskollärare i 10 år och även vikarierat ett antal år innan dess. Sedan hösten -20 arbetar hen som verksamhetsutvecklare och hjälper personalgrupper inom förskolan med pedagogiska processer inom hållbar utveckling där systematiskt arbete är målet. Sam arbetar med personal men befinner sig ganska mycket i barngrupp och arbetar under två förskolechefer. (Intervju genomförd 2/12 2020)
- Sandra är utbildad förskollärare och har arbetat inom förskola i 12 år, hon har tidigare ansvarat för att leda diskussionsgrupper med andra pedagoger på temat normkritik. Sandra också tillsammans med en kollega haft ansvaret för Likabehandlingsplan och Plan mot kränkande behandling, hon beskriver att förskolan hon jobbar på har väldigt stor personalomsättning, höga sjukskrivningstal, låg utbildningsnivå och andra stora utmaningar. Sandra har nyligen sagt upp sig från sitt arbete. (Intervju genomförd 26/11 2020)

3.2 Intervjuer

Jag har valt att göra kvalitativa intervjuer, som handlar om att ta reda på vad den intervjuade känner och tänker och vilka erfarenheter den har och hur den personens föreställningar ser ut (Trost, 2005). De flesta som jag intervjuade visade starka känslor i intervjuerna, det kunde både vara glädje i form av höga skratt men också frustration. Trost (2005) skriver att känslor och upplevelser kommer upp som svar om en ställer konkreta frågor om handlingar, beteenden och aktiviteter, och det var just det jag gjorde. Det var som ett kvitto på att jag

ställde rätt frågor, intervjupersonerna berättade om minnen och specifika situationer och känslor kopplades till dessa. Jag försökte att inte kommentera intervjupersonernas svar verbalt men med blickar och kroppsspråk bekräftade jag dem.

I intervjuguiden uttalade jag konfidentialitetskravet, att alla namn och eventuella andra igenkänningstecken är fiktiva (Kåreland, 2005). I intervjuguiden informerade jag också om rätten till att när som helst avbryta intervjun utan några som helst konsekvenser.

Inför varje intervju frågade jag alla intervjupersoner om de läst intervjuguiden, om det var något som de ville ha förtydligat. Jag visade på förståelse för att vissa av svaren kan gå in i varandra då frågorna låg nära varandra, de fick veta att jag bara skulle ställa följdfrågor om det var något jag ville att de skulle vidareutveckla samt att de när som helst kunde avbryta för en paus. Utifrån de stycken jag valt ut från Lpfö 18 och DO:s förordning formulerade jag sex frågor. Jag hade också en fråga som handlade om könskodning i barnlitteratur och högläsning på förskolan.

Intervjuerna började med sju korta bakgrundsfrågor om intervjupersonernas utbildning och arbetsliv, samt två frågor som handlade om fingerat namn och pronomen efter transkribering. Totalt bestod intervjun av 16 frågor. Genomsnittstiden för varje intervju blev 45 minuter. Jag använde mig av standardisering, det vill säga att frågorna och upplägget var densamma för alla intervjupersoner och frågorna lästes upp i samma ordning. Alla fick samma information innan intervjun påbörjades, frågorna var öppna och var därav ostrukturerade, därmed genomförde jag standardiserade ostrukturerade intervjuer. Samtalen spelade jag in på min mobiltelefon, vid transkribering spelade jag upp samtalen på halvfart för att lättare kunna skriva och höra alla ord. Därefter lyssnade jag återigen på inspelningen, för att höra att jag inte gått miste om något.

3.3 Att genomföra intervjuer via Zoom

Zoom är ett verktyg för videokommunikation online som vi också använt oss av vid universitetet på grund av rådande Coronapandemi. I de böcker om intervju som metod som jag läst har jag inte lyckats hitta något om just detta, att genomföra intervjuer live fast via skärm. Detta visade sig ha både för- och nackdelar. Både jag och intervjupersonerna kunde själva välja vart vi ville befinna oss under intervjun, därmed kunde vi alla välja platser som

var trygga för oss, uppkopplingen fungerade bra så det blev aldrig någon fördröjning eller dålig kvalitet på varken ljud eller bild. Det gick dock inte att läsa av någon stämning i rummet, men jag anser att vi via gester och kroppsspråk ändå kom rätt långt i ickeverbal kommunikation. En nackdel med videosamtal är att ögonkontakten uteblir.

En intervjuperson träffade jag på en restaurang med få gäster i närheten av där vi båda bor. En reflektion är att detta blev den längsta intervju, inte för att jag ställde fler följdfrågor, snarare för att personen gav längre svar och fler exempel från verksamheten den arbetar i. Det kan ju ha berott på att vi var i samma rum, att kontakten blev en annan och mer tillåtande än via skärm.

3.4 Diskursanalys

För att analysera mitt material har jag valt att använda mig av diskursanalys. Diskurs handlar om kunskapsproduktion genom språk och kan förklaras som en idé om att språket har olika mönster och strukturer inom olika sociala områden som påverkar hur vi uttalar oss. Vi har gemensamma föreställningar och förutfattade meningar kopplade till språk, som att vi har kommit överens om social förståelse inom vissa områden. Språket kan därmed ha olika betydelser inom olika sammanhang (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Min tolkning av detta är att språket; talarter, begrepp och termer som används inom vissa sociala sammanhang betyder något i just den kontexten men kanske något annat i ett annat sammanhang. När jag i denna studie skriver en del om makt så är det i en kontext av jämställdhet, delaktighet och ålder. I en annan studie gjord i en annan fakultet så kan makt beröra och handla om något helt annat.

I diskursanalys är teori och metod sammanlänkade (Winther Jørgensen & Phillips, 2000) jag kopplar alltså ihop teoretiska perspektiv med metoden. För att tillämpa detta tankesätt för min studie läste jag igenom det transkriberade materialet flertalet gånger, därefter skapade jag kategorier där jag kunde placera in de olika diskurser som jag uppfattat. Genom att se mönster av ord och begrepp som återkommer som i intervjuerna, som upprepas av flera intervjupersoner i flera intervjuer och beskrivande av situationer och känslor som återkommer kan jag plocka ut dessa till analys. Där jag jämför de olika intervjusvaren med varandra, refererar till och för dialog med tidigare forskning samt tillämpar de centrala teoretiska perspektiv jag valt att fokusera på för analys och diskussion. Därmed väljer jag att analysera

hur olika upplevelser, händelser och situationer beskrivs, hur diskurser präglas, hur språket ser ut, vad det konstituerar och hur det påverkar de sociala identiteterna, relationerna och maktförhållandena.

3.5 Diskurs som kunskapsproduktion

Den kunskap vi har om världen kan inte betraktas som en objektiv sanning. Genom våra kategorier, vår kunskap och vår bild av världen kan vi komma åt verkligheten, men vi speglar inte verkligheten, utan är produkter av vårt sätt att kategorisera. Vår kunskap och syn på världen handlar också om att vi är historiska och kulturella individer, därav är vi påverkade av historia och kultur, vilket betyder att våra identiteter och vårt sätt att se på världen kunde ha varit annorlunda och det är också något som förändras över tid. Hur vi agerar diskursivt handlar om vårt sociala agerande vilket bidrar till att konstruera den sociala världen med allt vad det innebär (Winther Jørgensen & Phillips, 2000).

Författarna får mig att förstå att; upplevelser, händelser och situationer kan beskrivas utifrån många olika perspektiv eller diskurser. De olika diskurserna påvisar olika handlingar som möjliga och relevanta i situationen, detta medför att den diskursiva förståelsen ger sociala konsekvenser - språket konstituerar därmed den sociala världen. Författarna menar att denna konstitution även gäller sociala identiteter och sociala relationer. Det sociala kan därav förändras genom förändring av diskursen. Det diskursiva kan således både förändra eller reproducera den sociala verkligheten beroende på hur diskursen förs. (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). I och med att diskurser är föränderliga så kan vi genom att successivt antingen bredda eller helt byta ut diskursens innehåll också bidra till att skapa ny kunskap. Om jag tar ett exempel från min analys: När Josefin berättar om normbrytande bilder. Där det är en bild på en kille i klänning och ett barn säger att dens pappa också brukar ha klänning, men då kallas det för kaftan. Då kan vi bredda betydelsen av diskursen som inte kommer att förlora sin innebörd men förändras och normerna kommer därmed inte att vara desamma. En annan liknelse till detta är att byta ut ordet dockvrå mot hemvrån eller lägenheten, vilket två av intervjupersonerna exemplifierar. Diskursen blir rymligare och mer tillgänglig, visst finns det en problematik kring att pojkar drar sig från att leka i en dockvrå men att det blir mer tillåtande i ett utrymme som kallas hemvrån, vilket har med traditionella könsmonster att göra. Det heter inte Barbiefigur och Batmandocka och vad jag hört kallas alla figurer i lego generellt för gubbar, detta är ett sätt för mig att förstå diskurs som kunskapsproduktion i den

sociala verkligheten.

3.6 Reflexivitet & Källkritik

Självklart finns det anledningar till att jag väljer att studera just jämställdhet, likabehandling och delaktighet i förskolan, jag är själv förälder och studerar genusvetenskap. Jag är och har under lång tid varit den som anses vara “nyckelperson inom genus- och jämställdhetsfrågor” på min arbetsplats. Att mitt barn ska uppfostras, utan påtvingade av könsmönster och könsroller är viktigt för mig, jag vill att mitt barn ska förstå att oavsett kön kan du göra allt och att det finns fler än två kön och att det är en själv som bäst vet vilket kön en tillhör. Inom min yrkesroll har jag känt ansvaret att upprätthålla detta arbete. På arbetsplatsträffarna hamnar blickarna fortfarande på mig när vi kommer till den stående punkten *Jämställdhet och Hbtq* som den kallas i min chefs dagordning. Gällande ålder tänker jag på vilka förväntningar vi har på barn utifrån deras längd, utseende och färdigheter. Mitt barn som just fyllt 5 år kan läsa och räkna matematik, ibland häpnas jag över hans kunskaper och minne och hen premieras ofta för det, ibland är hen dock liten, rädd och osäker. Att ålder är just konstruktioner kring normer av mognad, som hänger ihop med förväntningar blir väldigt tydligt när vi utgår från att människor i olika åldersgrupper ska besitta vissa kunskaper och inte andra, och om de inte har de erfarenheter som normen kräver anses de som avvikare.

När jag i texten använder orden kön, eller könen, så utgår jag från tvåkönsnormen, dikotomin, de binära könen flicka – pojke. Även om jag vet att det finns fler kön än två så är binaritet det som genomsyrar de normer jag stött på, i skrift så som i tidigare forskning och annan litteratur jag använt mig av men även intervjumaterialet genomsyras av tvåkönsnormen och det är den formen av språk som används i Läroplan för förskolan.

Den tidigare forskning jag använt mig av är skriven av personer med kvinnonamn, vilket jag tolkar som att de är kvinnor, de teoretiska begrepp jag använt mig av kommer från, och eller beskrivs också av personer med kvinnonamn eller som har pronomenet hon, med undantag från Foucault. Jag har på detta sätt försökt att göra feministisk forskning, att via mina metoder och referenser främst hänvisa till kvinnor (Davis & Craven, 2016).

Jag bör vara kritisk till mitt resultat, jag har inte fått den generella bilden av förskollärares upplevelser av hur de arbetar med genus och mitt resultat visar inte hur verkligheten ser ut i förskolan. För att nå sanningen krävs observationer under lång tid tänker jag. De personer som ställer upp på intervju efter att ha tagit del av intervjuguiden är personer som är intresserade av frågorna och pådrivande i arbetet. Detta påverkar mitt resultat och stämmer därför inte alltid överens med tidigare forskning.

4. Analys

Som jag nämnde i avsnittet Metod och material ska jag nu analysera mitt material med hjälp av diskursanalys. Efter att ha transkriberat alla intervjuer har jag läst igenom materialet flera gånger för att se vilka diskurser jag kan utskilja. Efter genomförd avgränsning ämnar jag här presentera och granska hur diskurser uttrycks och exemplifieras av intervjupersonerna för att koppla ihop dessa med mina teoretiska perspektiv och tidigare forskning. Jag har valt att presentera materialet under följande rubriker; Bemötande - Normbrytande bilder - Miljö och Material - Makt, Ålder och Delaktighet - Pedagogers (o)kunskap.

4.1 Bemötande

Bromseth & Darj (2010) använder uttrycket skillnadsskapande praktik för att förklara den besatthet som finns gällande att bunta ihop könade kollektiv genom att säga till exempel *hej tjejer* eller *pojkar*. Malin berättar att på hennes förskola benämns inte barnen utifrån kön, de säger till exempel inte *kom nu alla flickor* istället säger de *kom nu alla kompisar* eller *kom nu alla barnen*. Enligt Malin jobbar kollegiet med att medvetandegöra hur de agerar gentemot olika kön och könsroller, alltså hur de bemöter barnen.

Dolk hänvisar till rapporter som visar att flickor och pojkar möter olika förutsättningar i förskolan och menar att detta hänger samman med forskning som visar att vuxna i förskolan tenderar att befästa traditionella könsroller (Dolk, 2013). På förskolan där Malin arbetar försöker de ha en dialog med barnen när det dyker upp frågor om traditionella könsroller och könsroller, ett exempel kan vara om ett barn frågar en vuxen om ett annat barn är en kille eller tjej, då får de svaret *Har du frågat?* oavsett om barnet svarar enligt sitt juridiska kön eller inte så gör pedagogen ingen sak av det utan svarar *Då är det så*.

Dahlén (2006) beskriver performativitet på ett bra sätt i denna kontext när de gäller barn, hon menar att vara flicka/kvinna eller pojke/man är något var och en lär sig. Barn får lära sig att flickor har långt hår och pojkar kort, men att också pojkar kan ha långt fast inte på samma sätt som flickor. Flickor har tofsar och hårspännen i håret och pojkar kan också ha det, men då en tofs med snudd utan färg. Barn lär sig också att pojkar har byxor och flickor har kjol och klänning, men flickor kan också ha byxor, så här fortsätter det i all oändlighet. Det handlar också om hur man ska vara, att pojkar springer snabbt, brottas och bråkar medan flickor, pysslar och leker lugnt (Dahlén, 2006).

Som nämnts tidigare är det viktigt att inte klumpa ihop barnen till könade kollektiv, men för att prata om jämställdhet med barnen kan det enligt Dolk vara användbart att använda orden flickor och pojkar då många barn inte känner till ordet genus. Detta krockar med det könsneutrala idealet, att barn ska få vara just barn, eller människor och inte sitt binära kön, något som förskolan försöker uppmuntra. Det könsneutrala arbetet riskerar att bli könsblint menar Dolk, att skillnader och orättvisor som är kopplade till kön osynliggörs. Att inte ta hänsyn till de binära könskategorierna, för att de inte borde ha betydelse är inte samma sak som att de inte har betydelse, för det har dem, de är fortfarande grundläggande för vår sociala existens och vårt subjektskapande (Dolk, 2013). Just detta är något Sandra tar upp när frågan om hennes tankar kring att aktivt och medvetet främja alla barns lika rättigheter och möjligheter, oberoende av könstillhörighet:

Jag tänker att språket är en väldigt viktig sak, att försöka att undvika att kategorisera barnen som pojkar eller flickor. När vi sitter i reflektion i arbetslaget eller som nu, i intervjun så behöver vi ju ord för att prata om de kategorier som samhället har stoppat in oss i. Men i barngruppen så tycker jag att vi kan undvika att säga "Kom här killar!" och "Sätt er där tjejer". Men också låta bli att klumpa ihop barn.

I social interaktion produceras kunskap, gemensamma sanningar byggs upp och det blir en kamp om vad som är sant och falskt. Vår uppfattning om världen skapas och upprätthålls i sociala processer. Den sociala konstruktionen av kunskap och sanning får konkreta sociala konsekvenser i och med att olika sociala världsbilder leder till olika sociala handlingar (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Ett exempel på detta kan vara hur vi bemöter barn. Om vi gör det genom att köna barnen och till exempel säga *hej tjejen, vilka söta flätor du har idag*, vilket egentligen inte är så konstigt eftersom vi har lärt oss att tjejer vill och ska vara söta och att tjejer vill höra att de är söta. Men om vi drar det lite längre och tänker utifrån normkritik så kommer vår förståelse bli en annan och vi kommer troligtvis att bemöta barnet genom att uttala barnets namn och inte alls kommentera hur den ser ut.

Under frågan om delaktighet beskriver förskolläraren Josefin att de försöker problematisera med barnen, jag ser detta som en metod att genom normkritisk dialog bemöta barnen:

Vi gör det men det blir oftast fysiskt material, kanske en bok eller en figur och det händer något i den, det blir nån orättvisa och man försöker problematisera vad det kan vara och barnen får komma med förslag. Man kan prata om “hur är det hemma hos dig i din familj?” för alla har ju olika hemkulturer oavsett hur man lever, då det är spännande att höra. Vem kan lära sig vad? Kan mamma klippa gräset eller kan pappa laga maten eller gör dom redan det. Det kanske redan är så? Skulle du vilja prova?

Jag upplever att det Josefin talar om snarare handlar om att motverka traditionella könsroller och könsroller samt uppfattningar om vad som uppfattas som manligt och kvinnligt än om delaktighet. Men att använda sig av fysiskt material tror jag är en bra metod för att öppna upp för samtal och diskussion med barnen. Heikkilä (2015) menar att motverkandet av traditionella könsroller öppnar upp för flickor och pojkar att pröva och utveckla förmågor på lika villkor, vilket i bästa fall resulterar i att de inte hindras av stereotyper och traditionella förväntningar på deras handlande.

4.2 Normbrytande bilder

Tre av intervjupersonerna berättar att de har en utvald vägg med normkreativa och normbrytande bilder på förskolan, bilder som står för representation. Några av bilderna som beskrivits har varit en pappa som flätar sitt barns hår, en kvinna som kör traktor, en enarmad surfare, en indisk pojke med smoking, en kvinnlig brandman, bilder av olika familjekonstellationer, personer med olika hudfärg och så vidare, alla tre berättade om väggen som en stor tillgång på förskolorna, en vägg som barnen ofta tittar på och med bilder som ofta leder till intressanta samtal och diskussioner.

Malin säger att väggen är ett försök till att bryta och slå hål på könsstereotyper och könsroller, dessutom hoppas hon att det skapar självförtroende och tilltro för barn oavsett kön och menar på att alla barn har drömmar. Vidare säger Malin att de på hennes förskola med bilderväggen vill: *Påvisa att så här kan det också se ut och det är okej, du får vara eller vilja vad du vill.* Heikkilä (2015) menar att barn begränsar både sig själva och andra, de lär sig värdera sig själv och andra olika, därför är det viktigt att alla barns tankar, erfarenheter och drömmar om framtiden ska uppmuntras, alla ska ges möjlighet att känna glädje och utvecklas.

Elle är en av de andra intervjupersonerna som också har en bildervägg på förskolan, hen berättar att bilderna uppfyller ett syfte genom att bara hänga där på väggen, men att hen också gjort aktiviteter kring den, men att den framförallt skapar diskussion i barngruppen och att barnen tycker det är jättespännande. En tanke är också att om barnen ser normbrytande bilder varje dag under förskolevistelsen så är det inget konstigt när du får en klasskamrat som sitter i rullstol.

Även på förskolan där Josefin arbetar använder de normkreativa bilder:

Det kan vara pojkar som har på sig klänningar och dansar /.../ Då kan det komma fram att: ”Min pappa brukar ha klänning, men då kallas det inte för klänning utan då kallas det för kaftan.”

I läroplanen står det klart och tydligt att förskolan ska motverka traditionella könsmönster och könsroller, det står alltså inte att de inte ska reproduceras, de ska motverkas. Bilderväggarna som beskrivs ovan kan vara en liten del i detta, liten men väldigt effektiv om det finns pedagoger som kan delta i diskussioner som uppstår. Dolk (2013) beskriver hur pedagoger kan undvika att svara på barns frågor eller avleda uppmärksamheten, vilket kan bero på att vuxna förväntas besitta rätt kunskaper. Diskussioner om jämlikhet och likabehandling kan leda till att de vuxna tror att de ska lära ut rätt svar. Dolk hävdar att färdiga eller enkla svar från en pedagog sällan leder vidare till en diskussion eller en dialog, det kan kväva barns nyfikenhet och deras delaktighet uteblir därmed eller blir åtminstone irrelevant. Att inte diskutera ämnen som stereotyper och sociala orättvisor med barn medför att barnen inte får några verktyg att varken prata om eller hantera dessa, vilket i sin tur ger barnen mindre möjligheter att själva bemöta kränkande eller diskriminerande situationer.

4.3 Miljö och material

En genomgående och tydlig diskurs i intervjumaterialet handlar om att låta barnen testa och prova på, att erbjuda allt till alla. I intervjuerna kopplats detta samman med förskolans fysiska och psykosociala miljö och det material som erbjuds. Detta leder till metoder som förskjuter normer och att motverka könsmönster, könsroller och stereotyper. Sam beskriver att deras arbete med att motverka traditionella könsmönster handlar mycket om material och placering.

Vad erbjuder man för material inom de traditionella aktiviteterna?! Ta en sån sak som pärla till exempel, där kan man jätteenkelt skriva ut Star wars-pärlor, eller flaggor då har man killar som kommer och pärlar. Samma sak med lego, tar man bort dom här små riddarna och köper in nytt lego med andra färger, större färgskalor så kan man locka dit tjejer. När jag pratar om placering, var sätter man sig själv. Sätter jag mig och bygger lego, då kommer det barn och sätter sig och bygger lego oavsett vilket kön de har. Nu tar jag tydliga exempel. Sätter jag mig och pärlar då kommer det komma barn dit oavsett. Så det handlar hur du placerar dig och det handlar om vad förskolan erbjuder för material. Ta en sak som att spela fotboll på gården. Om jag spelar fotboll på gården så kommer fler barn vilja vara med, är jag inte med då kommer det bara vara killar som spelar. Så det handlar väldigt mycket om det, vad man själv gör, aktiva val. Och vad det är för material vi erbjuder.

Detta finner jag mycket intressant, att som pedagog tänka strategiskt gällande sin placering i rummet, många barn söker sig till vuxna och vill vara nära för att få bekräftelse. Dessutom tror jag det är lättare för barn att prova på något nytt när en vuxen finns i närheten som kan instruera och förklara eller som tar del i leken. Genom att använda sig av genomtänkt material kan barn lockas till att vilja testa, framförallt om materialet inte är könskodat och om det är det kan pedagoger genom språk och diskussion avkoda det.

Josefin framhäver också vikten av materialval:

Vi har försökt i att blanda en del material, till exempel man tar in lego in i hemvrån eller man tar in salongen in i snickarboden. Att försöka praktiskt i miljön att göra saker. Dockvrån, sen var det lägenheten, nu kallar vi den för hemvrån, det är samma ställe, inget har hänt med vad som finns där men vi byter namn. Ett sätt att locka till och neutralisera för fler barn. Vi försöker använda oss av mycket natur och återbrukningsmaterial, det öppnar upp för mycket lekar som inte är så könskodade. Vi är mycket ute i skogen och leker, en pinne har tillexempel inget kön, en kotte har inget kön. Det blir nånting annat, det öppnar upp för andra typer av lekar.

Elle beskriver det så här:

Jag tänker att det är viktigt om man först tittar på den fysiska miljön så att den inte förstärker könsrollerna i sig och sen så när det gäller miljön att oavsett vem du är att man känner sig accepterad i de olika rummen, inga rum eller stunder på dagen ska vara svåra för ett barn att närma sig på grund av idéer om vad som förväntas av dom, och det ska inte finnas några stigman över rum, stunder, leksaker, aktiviteter.

Josefin menar på att alla barn ska få testa allt och att pedagogerna ska vara tillåtande i detta:

Det handlar också om utformandet av lärmiljöer, det ska finnas ett utbud av diverse material och saker så att man kan få utforska intressen och identitetsskapande. Det är ju vårt arbete som pedagoger, att skapa givande och väcka nyfikenhet hos barnen. Att vara tillåtande och inte dömande. Här kommer jag också in spontant på det här med materialval. Att på min arbetsplats är vi väldigt måna om, hade det bara funnits prinsessklänningar i utklädningslådan för att skapa rollekar så faller syftet platt. Det ska finnas Spiderman och Fantomen. Det är också en dialog, "Ska vi ha prinsessklänningar, ska vi ha Fantomen?" Samtidigt - ja vi ska inte bara ha det ena eller andra men om vi har båda då har individen möjlighet att utforska eller välja. Det kan finnas en hund och en drake. Att testa sina roller /.../ Förskolan ska ju erbjuda ett material som, där det mesta finns, samtidigt som det är viktigt med det okodade materialet. Det är också ett syfte att testa.

Även Kerstin är inne på samma spår:

Vilka utklädningskläder vi har i lekrummet till exempel, att det finns representerat alla möjliga kläder. Det går ju inte att plocka bort nånting, man behöver ju inte hitta nånting så här grå mellanväg utan allting ska ju finnas representerat.

Även Sandra betonar vikten av att låta barn testa och även i den intervjun kom just utklädningskläder på tal:

Jag tänker att vi alla är överens om att alla barn ska få prova alla möjliga aktiviteter. Vi har utklädningskläder som är både poliskläder och prinsessklänningar, och där finns det en medvetenhet om att alla barn får prova allt och uppmuntras att prova allt och dom vill ju ofta det också.

Jag tänker om detta får ske förutsättningslöst, utan dömande från varken barn eller vuxna då finns det helt klart en potential i en sån enkel sak i att klä sig i olika kläder. Jag minns en gång när jag hämtade mitt barn på förskolan när hen var i tvåårsåldern och det var en pappa som hämtade sin son samtidigt. Just då hade pojken på sig en prinsessklänning från utklädningslådan och han ville varken ta av sig klänningen eller gå hem, så han grät. Hans pappa tog upp honom i knät och sa: *Gråt inte, du ska inte gråta, du är en stor pojke nu.* Barnet var då två år. Det finns många anledningar till att jag minns denna situation så tydligt, framförallt blev jag ledsen över hur föräldern bemötte sitt barn men jag blev också arg över att mitt barn bevittnade detta görande av könsmönster.

Att barn utmanar etablerade könsnormer genom att förskjuta, ifrågasätta och försöka förändra dem, är något Hellman (2013) skriver om, genom att prova markörer skapar barnen nya möjligheter. Forskaren menar att barnens sätt att utforska och pröva olika köns kategorier bör tillvaratas och ses som en möjlighet till förändring. Barn i förskolan förhandlar ständigt om hur man borde vara och vilka normer som ingår i att vara flicka och pojke, det sker på så sätt normförskjutningar bland barnen. Hellman konstaterar att yngre förskolebarn bryter mot normer på förskolan, däribland könsnormer, men att pedagoger kan ha en benägenhet att upprätthålla de traditionella könsnormerna. Så är inte fallet med de personer jag har intervjuat, men jag har knappast fått en generell bild av förskolepedagoger.

Mina intervjupersoners beskrivning av hur de medvetet arbetar med miljö och material för att bryta traditionella könsroller och könsmönster stämmer inte överens med Kårelands (2010) bild som framställer att barnen utvecklar flick- och pojkkulturer då de beroende av kön lever i två skilda världar och enkönade miljöer. Kåreland skriver att de skilda förväntningar och

normer som gäller för flickor och pojkar kollektivt förankras i förskolans miljö, lekar och aktiviteter.

4.4 Makt, ålder och delaktighet

I detta avsnitt ämnar jag att lyfta fram och diskutera makt, ålder och delaktighet inom förskolan. Jag har valt att lägga dem under samma rubrik då de mångt och mycket hänger samman.

Enligt Heikkilä (2015) visar barn stor lojalitet gentemot pedagogerna i förskolan, en anledning är att en stor del av hur barn lever sina liv handlar om vuxnas makt över dem. Att som barn göra rätt mot vuxna de har i sin närhet handlar om att få bekräftelse och även till självkänsla och självförtroende följd av detta. Det här är något jag känner igen från Josefin:

Sen kan man ju höra vissa saker som barnen ger uttryck för, för de vet vad vi pedagoger vill höra. Om man frågar "Leker du med en pistol?" - "Amen det är bara en vattenpistol" så går man därifrån så blir det ett riktigt vapen i nån slags lek. Alltså att dom också vet precis dom förväntningar som finns på vad dom ska testa. Det gäller att försöka vara inlyssnande och inte dömande.

Det här är ett typiskt fall där Foucaults teori om makt kan exemplifieras, att normer och normalisering huvudsakligen är vad makt handlar om, att människor anpassar sig antingen avsiktligt eller ovetande för att inte göra fel (Foucault, 1980). Jag tänker att det var just det barnet gjorde, den visste att det inte är okej att leka att något är ett vapen, men när den snabbt kommer på att det är en *vattenpistol* så blir det bildligt talat avväpnande och barnet räddar upp situationen, den vet vad som förväntas av den och därmed bryter den inte normen och slipper troligtvis också att bli tillrättavisad av pedagogen.

Överallt i samhället ser jag en koppling mellan makt och ålder. Sen barnben har jag och många med mig fått lära oss att vi ska lyssna på och respektera de som är vuxna, för de är de som vet bäst. I intervjuguiden hade jag ingen uttalad fråga som berörde ålder som begrepp, men det kom ändå upp i några intervjuer vilket jag är tacksam för eftersom ålder spelar roll och är en viktig faktor när det kommer till makt och delaktighet.

Genom en ständig överföring av normer som sker genom sociala interaktioner och det Dolk (2013) kallar vänlig maktutövning, görs vuxna till subjekt och barnen till objekt då maktrelationen blir tydlig. Flera forskare menar att ålder kopplat till makt har inte fått så stor betydelse inom feministisk forskning, ålder används sällan som ett analytiskt perspektiv och vuxnas överordnade position gentemot barn är den dominansordning som ifrågasätts minst i vårt samhälle (Thore 1987, Krekula, Närvänen & Näsman 2005, Sundhall 2012, Dolk 2013).

Malin började prata om ålder när hon svarade på frågan gällande hur de pratar om likabehandlingsarbete med barnen och om och hur de i så fall gör barnen delaktiga i det arbetet:

Vi har pratat mycket om ålder, problematiken med att kalla barnen stora och små. För på vår förskola så går man på mindre barns avdelning för att sen gå upp på äldre barns avdelning. Och de som ska gå upp, de har ju varit stora men sen blir de kallad små. Men så tog jag upp det. "Ni som är så stora, ni kan ju visa hur de små barnen ska göra" jag har tänkt på det, först är man stora /.../ och sen lägger man förväntningar på de stora barnen som de faktiskt inte förtjänar. För bara för att man är större behöver man inte kunna vissa saker, eller man behöver inte vara intresserad av att lära. Sen måste vi ju uppmärksamma att det finns yngre och äldre barn och att vi har olika förutsättningar i det.

Hellman (2013) skriver om olika status bland barn på förskolan och menar att de barn som har högst status, både bland pedagoger och bland barn, är de barn som upprätthåller normer, de som kan anpassa sig efter normer och som kan upprätthålla självkontroll i olika lägen. De barn som anses vara stora och som inte uppfyller normen om att kunna kontrollera sig själva, och som därför kräver ständig uppmärksamhet från pedagoger eller andra barn som anses vara mer ordningsamma är de som har lägst status. Malin igen:

Men bara för att man är stor så ska det inte läggas på att du ska lära eller visa hur man tar på en jacka eller hjälpa till. Man kanske som stor, äldre barn kanske är ganska dålig att ta på sig jackan, då blir det ju ett nederlag om man inte kan lära någon annan. Man ska inte lägga ett ansvar som vuxen på barn som de inte har bett om. De ska ju kunna navigera i vår vardag också så klart, man kan ju inte bete sig hur som helst men utifrån att vi som vuxna lägger saker i händerna

som de kanske inte har bett om, det är inte okej. Eller när man kommer som stor från yngrebarnsavdelningen och är jättestolt och så blir man kallad för liten. Men att tala om äldre och yngre om vi ska benämna det, för det behövs ju. Och att vi som pedagoger kommer med någon slags förförståelse att det här ska dom behärska, det här materialet och så misslyckas barnet, det ska ju skapas förutsättningar för att lyckas med saker och ting. Vi kan inte tro att de har använt en sax hemma för det är inte alla som har det.

Krekula & Johansson (2017) beskriver ålder som något vi gör socialt genom bland annat organisering, det handlar om hur vi fördelar uppgifter, ansvar och uppförande kopplat till normer, att godkänna olika beteenden för olika åldrar. Våra förväntningar på barn kommer utav normer om vad ett barn ska kunna och inte i vissa åldrar. Detta både begränsar och kränker barnen som bryter mot dessa normer och innebär att alla inte får samma möjligheter och förutsättningar.

Elle berättar hur hen tänker kring att barnen ska få känna att de kan utvecklas utifrån sina egna villkor:

Jag tänker att, ja, utifrån det individuella barnets förutsättningar och intressen, att ge dom en chans att lyckas, att göra framsteg utifrån sig själva, inte utifrån en åldersnorm eller att kompisarna kan göra det eller så. Det är jätteviktigt.

Enligt Hellman (2013) konstrueras ålder socialt och kulturellt, det handlar inte bara om hur länge en individ har levt utan om normer om mognad. Därför är det viktigt att se den sociala strukturen för att analysera ålder, speciellt när det kommer till diskurser om mognad och barndom som normaliserar barns beteenden. Genom denna förklaring så tänker jag att vi sätter ramar runt barnen, ramar som de måste fylla men som de inte får överträda. Våra förväntningar på barn kommer utav normer om vad ett barn ska kunna och inte i vissa åldrar. Detta både begränsar och kränker barnen som bryter mot dessa normer.

Enligt Lpfö 18 ska barnen vara delaktiga och ha inflytande över hela utbildningen. Enligt DO ska barnen göras delaktiga i likabehandling- och värdegrundsarbetets alla delar på förskolan. De flesta av intervjupersonerna berättar att de jobbar med delaktighet i vardagen men få av dem har ett systematiskt kvalitetsarbete som levandegör frågan.

Så här svarar Malin på frågan gällande hur de pratar om likabehandlingsarbete med barnen och om och i så fall hur de gör barnen delaktiga i det arbetet:

Jag kan liksom inte här och nu komma på ett exempel, "Nu ska vi prata likabehandling utifrån könsroller." Att det skulle vara en grej som vi pratar om med barnen, men samtidigt så gör vi ju det hela tiden med varandra när dom leker med varandra, dom testar roller. Nej, den tyckte jag var svår den frågan för samtidigt om vi inte involverar barnen i en likabehandlingsplan så har vi ju det ogjort. Då talar vi ju över huvudet på barngruppen. Men det jag kan komma att tänka på nu är det här utmanandet av tänk och hur vi kollegor är mot varandra, bemöter varandra. Sen handlar det ju om, men det kanske är en annan grej men, med kränkningar eller rätten till sin integritet.

Sam beskriver det som ett arbete som genomsyrar vardagen:

Vi har inte jobbat så mycket med, vi har inte haft något temaarbete eller så kring de här frågorna, det är mer att det genomsyrar arbetet snarare. Det är i vardagligt tal och prat ganska mycket att man svarar och att man tycker olika att man är olika. Som exempel mat, att man får tycka olika, alla tycker olika. Det är mer vardagligt prat att alla får vara den dom är, man får tycka olika och då har man ju alltid det här med sig oavsett vilket kön, att man är medveten om det.

Elle berättar att arbetet med delaktighet i likabehandlingsarbetet beror mycket om hur barngruppen ser ut:

Det handlar mycket om hur barngruppen och barnens individuella förutsättningar ser ut. Jag har haft barngrupper där vi har haft högintellektuella utbyten om Barnkonventionen, läst svåra texter, sett på filmer, men i andra barngrupper till exempel den jag befinner mig i nu, så handlar det mer om vardagliga situationer. Det kan ju se väldigt olika ut och jag tror att lite som olika-men-lika-väggen där så är det nånting som vi bäst hanterar i vardaglig kommunikation och med vårt förhållningssätt med det som vi erbjuder barnen /.../ men det beror helt och hållet på vad du har för barn i barngruppen, hur du

kan arbeta med det. Jag tror dock att på det stora hela att man har större effekt genom att vardagligt /.../ Jag menar jag har också gjort regnbågsflaggor under Pride men jag tycker att idén om att fira högtider på det där sättet, är inte riktigt lika viktigt som att arbeta med ett gott förhållningssätt året runt och jag tror att det är det som i slutändan påverkar barnen mycket mer än att dom lär sig ordet Barnkonvention en vecka. Lite så är mina tankar.

Sandra beskriver:

När det gäller barns delaktighet så tänker jag att det handlar också om barnsyn och hur vi möter barnen i det lilla. Det finns ju exempel på storvulna projekt när man har skapat barnråd och barnen ska få öva på att få vara ordföranden, alltså det kan ju vara bra, det kan ju vara ett sätt att öva sig i någon slags demokratisk process men jag tänker att det allra viktigaste är ju det dagliga lilla mötet, varje dag. Om barnen säger "Jag hatar mina gummistövlar" vad gör vi då? Säger vi åt dom: "Sluta tjafsas, du är alltid så jobbig, ta på dig gummistövlarna nu!" Eller försöker vi förstå var handlar det här om? Det kanske ligger en sten i en av skon. De kanske läcker. Det kanske är en färg som det här barnet hatar, jag vet inte... den kanske har blivit retad, alltså det är liksom det lilla, i vardagen, att lyssna /.../Jag hade börjat bygga upp en idé tillsammans med några av kollegorna för likabehandlingsarbetet där barnen skulle få gå små intervjurundor hade vi tänkt oss, för att titta på olika platser i förskolan både ute och inne. Och även några kortare intervjufrågor, det hann aldrig komma igång innan jag drog därifrån /.../ Återigen som jag sa med barnråd och att det är nåt man gör en gång per år och resten av tiden touchar man inte det, det behöver ju vara ett pågående samtal som finns hela tiden.

Det Sandra tar upp om intervjurundor låter som en metod där barnens åsikter får sättas i fokus, där varje individ får komma till tals. Detta torde vara en variant att göra barnen delaktiga, om det är något som följs upp och sker med jämna mellanrum.

En tänkbar ingång för att närma sig maktrelationen mellan vuxna och barn är att sätta barns möjligheter i centrum. Att undersöka och försöka utöka barns möjligheter till delaktighet

inom det genuspedagogiska arbetet och likabehandlingsarbetet mer generellt, skulle därmed kunna vara ett sätt att utveckla detta arbete (Dolk, 2013).

På förskolan där Kerstin arbetar så verkar arbetet med likabehandling vara något som synliggörs och kontinuerligt arbetas med:

Så brukar jag jobba och så brukar vi jobba varje termin, att vi alltid upprätthåller att barnen är delaktiga, dels hur dagen rent praktiskt, men också att de tillsammans i den barngruppen bestämmer vilken värdegrund vi har eller vad som är viktigt här på *** som min grupp heter. Och då är det oftast så här att de vill bli lyssnade på av varandra, typ såna saker. För det tror jag, så att det inte bara ska hamna på vår vuxennivå så är ju egentligen det viktigaste arbetet att förankra det i barngruppen. När vi pratar om hur vi är mot varandra i barngruppen så är det ju väldigt lätt för oss vuxna att det ska va så här och så här men om man inte förankrar det med att barnen ska känna sig delaktiga i det arbetet så blir det ju nånting de upprätthåller bara när vi är med, när en vuxen är i närheten, men om vi förankrar det med barnen då hjälps dom ju åt att påminna varandra och liksom själva se. “Ja men det var ju det här vi bestämde”, “Vi ska inte göra så” eller “Vi ska inte prata så med varandra” eller “Alla kan vara allting” i en lek till exempel. Så jag tror det är superviktigt att alltid ha barnen med och bryta ner det på deras nivå för det är deras verklighet /.../ Så likabehandlingsarbetet gör vi ju först självklart i personalgruppen men sen är det ju upp till oss pedagoger att verkligen förankra och arbeta med det med barnen men också göra det på deras nivå så att det är deras ord som sätts på det för att som sagt, jag tror inte alltid de förstår vuxenspråket när det blir så här högtravande som i läroplanen till exempel. Där tror jag att det ligger väldigt mycket i det dagliga bemötandet, därför är det så viktigt att alla håller den diskussionen vid liv i arbetsgruppen.

Förskolan kan förstås som en plats som är tömd på det mesta som har med makt och ojämlikheter att göra. Eller rättare sagt, på diskussioner som handlar om makt och ojämlikheter (Dolk, 2013). Genom intervjupersonernas svar får jag känslan av att alla på något sätt benämner en diskussion av att alla får vara olika, att alla får vara med och att det i vardagen ges förutsättningar för alla barn att prova på allt. Det är dock ingen som nämner

makt eller ojämlikheter i denna kontext.

När det gäller barns möjlighet till delaktighet inom arbetet med likabehandling och genuspedagogik framstår könsneutralitetsidealet och rädslan att förstärka skillnader som ett hinder: det är inte lätt att diskutera frågor som rör jämställdhet med barn om det finns en oro för att ord som *tjejer* och *killar* i sig riskerar att befästa kön på ett problematiskt sätt. Inte heller blir det lättare av att frågor som har att göra med genus, liksom makt och normer, generellt underkommuniceras till barn (Dolk, 2013).

4.5 Pedagogers (o)kunskap

Odenbring (2014) hävdar att nyckeln till ett lyckosamt jämställdhetsarbete i förskolan är att pedagogerna har kunskaper i frågan, om kunskap saknas riskerar fördomar om könen och traditionella könsmönster att befästas. Kontinuerlig fortbildning krävs, vilket blir en ekonomisk fråga, dessutom anses dessa frågor vara lågprioriterade.

Några av intervjupersonerna poängterade låg kunskap gällande jämställdhets- och genusfrågorna bland kollegor men också att arbetet med jämställdhets- och likabehandlingsfrågor är något som ska pågå kontinuerligt och att de upplever att så inte är fallet, så här sa Elle i intervjun:

Det ska finnas kompetent personal i förskolan, det finns så otroligt många som har ett bristande förhållningssätt, hade vi ställt krav på kompetens hos förskolepersonal då hade inte detta varit konstigt. Det är för att det ser ut som det gör, tyvärr. Våldigt många tror fortfarande att arbeta med normer och jämlikhet och såna här frågor inom hållbar utveckling är något man gör en gång om året, som ett tema, tyvärr.

Arbetet med dessa frågor måste prioriteras anser jag och som det står i Lpfö är det alla pedagogers ansvar att se till att riktlinjer följs, ytterst ansvarig för detta är förskolechef eller rektor. Det ska inte bara vara en eller ett par i personalgruppen på en förskola som driver dessa frågor, det behövs samsyn och ett kontinuerligt systematiskt kvalitetsarbete som följs upp. Som förälder har jag själv ifrågasatt vissa metoder och bemötanden som jag upplevt skett på förskolan där mitt barn går, det har bara varit positivt när jag påtalat detta. Förskolepedagogerna har tagit emot mina tankar och min upplevelse är att det lett till att arbetet med genusfrågor blivit mer aktiva än tidigare.

Sandra berättar om sina erfarenheter i sin arbetsgrupp:

Jag har kollegor som har sagt: "Pojkar ska inte gråta", jag har hört det. Jag har många gånger hört "Duktig pojke", "Duktig flicka", och det är ju frustrerande att stå bredvid och höra det, och ibland tänker jag "Jag borde säga till" och samtidigt vad händer om jag där och då "Så där kan du inte säga?!" Mitt i barngrupp, jag kan inte säga. Jag kan i efterhand säga "Hur tänkte du?" men det som har gått upp för mig under de här senaste två åren det är - det blir ingen långsiktig förändring av att jag tillrättavisar mina kollegor. Det behövs något mer långsiktigt och genomtänkt för att det ska förändras.

Jag tänker att det viktigaste i en arbetsgrupp med pedagoger är att det finns en enighet. En samstämmighet kring hur barnen bemöts på förskolan, vad som är okej att säga och inte, det behövs också strategier för handlande när oenighet uppstår.

Enligt Kerstin fungerar arbetet med dessa frågor bra på den förskolan hon jobbar och alla i arbetsgruppen driver tillsammans framåt:

När det kommer till värdegrund och likabehandling så är det inget man kan välja bort, det ska alltid finnas i allas arbetssätt, man kan nog dra igenom det här arbetet och bara lägga det på vuxennivå, jag vet inte hur det ser ut på andra förskolor. Jag har kollegor som har jobbat kommunalt och på andra förskolor som kan ge en annan bild, det blir nog lätt att man bara gör det i personalgruppen och inte i barngruppen. Alla bör jobba med delaktighet på olika sätt. Jag kan känna ibland att jag lever i nån skyddad verkstad på nåt vis.

Josefin framhåller att det finns flera faktorer som bidrar till att kunskap saknas men också tiden inte räcker till för att skapa samsyn i arbetsgruppen:

Vi är så himla styrda uppifrån, det är så mycket centralt, att barngrupperna är stora, det är stor omsättning på personal, personalens utbildning påverkar mycket. Jag har haft kollegor och har nu också som inte har så mycket, de har ganska låg generell kunskap om kön och genus och jag kan ju inte utbilda dom, det är ju inte mitt jobb och jag har inte den tiden heller att vi ska kunna sätta oss ner och få en samsyn på de här frågorna. Frågorna som är ålagda oss att vi ska

jobba med, så redan där är det lite uppförsbacke, att man inte har samma grund att stå på /.../ Det är ändå från läroplanen men ändå så är det så dåligt inom vissa områden. Hade vi haft mer tid så hade man väl kunnat sitta och diskutera och skapa samsyn på ett annat sätt.

Bromseth & Darj framhåller att kontinuerligt reflexivt arbete är viktigt för den pedagogiska processen, pedagogerna behöver granska sina attityder, handlingar och relationer kritiskt. Grundbulten i normkritiskt pedagogiskt arbete är att ha kunskap kring hur normativitet skapas, för att undvika normativitetsfällor och skillnadsskapande praktiker, därför är ständig självreflektion av största vikt, för att genom kunskap om makt, normer och diskriminering synliggöra normer och granska vilka effekter de får. Målet är att se vilka normer som behöver ifrågasättas och förändras för att barn, men även pedagoger inte ska marginaliseras i skolan (Bromseth & Darj, 2014).

5. Slutdiskussion

Jag ska nu tolka resultaten av analysen genom att blicka tillbaka på mitt syfte och mina frågeställningar. Jag ville undersöka hur förskolepedagoger beskriver sina upplevelser av det aktiva och vardagliga arbetet med jämställdhet, likabehandling och delaktighet i förskolan med utvalda avsnitt från Lpfö 18 och DO:s förordning som bakgrund. När en studie görs bör en vara beredd på oväntade resultat, jag känner att resultatet av detta arbete inte blev såsom jag hade tänkt. Aldrig hade jag kunnat tro att jag skulle få intervjua sådana progressiva förskolepedagoger, jag kan bara beskriva dem som kämpar. Några av deras upplevelser strider mot den forskning jag läst, men de beskriver i mångt och mycket hur tidigare forskning föreslår att det ska se ut, hur arbetet kan bedrivas. De berättelser jag fått ta del av och som jag försökt förmedla i denna studie visar att mycket görs för att få barnen att utveckla sina förmågor och ha samma möjligheter och rättigheter oavsett kön. Vi har också fått exempel på hur barn bör bemötas och hur det går att hantera förväntningar utan att upprätthålla vad som anses vara kvinnligt och manligt. Intervjupersonerna gav också exempel på hur de gör för att motverka traditionella könsroller och könsmönster. Vidare har exempel på hur delaktighet kan skapas i vardagen, även om det inte direkt handlar om kartläggning och uppföljning av likabehandlingsarbetet.

Alla sex intervjupersoner tog upp miljö och material någon gång under intervjun, antingen när frågan handlade om hur de arbetar för att inte upprätthålla traditionella könsroller och könsmonster eller hur de arbetar för att inte upprätthålla uppfattningen om vad som är kvinnligt och manligt. Jag fick uppfattningen om att alla sex verkligen använder sig av miljö och material i sitt jämställdhets- och likabehandlingsarbete. Detta var inget jag hade förutsett och den forskning jag utgått ifrån nämner inte mycket om varken miljö eller material. Jag tänker att detta är ett bra sätt att ta sig an frågorna i vardagen. Då läroplanen inte beskriver hur förskolorna ska arbeta med jämställdhet, genus och likabehandling, bara att det ska göras, är det en bra strategi. Lpfö 18 är ett gediget dokument med många mål och riktlinjer som ska följas och genomföras, men som Kerstin uttrycker det så saknas det ibland ett hur, vad som ska göras är ganska tydligt men hur det ska genomföras saknas det instruktioner om. Att jämställdhet är en viktig del av förskolans värdegrund råder det ingen tvekan om, det ska ingå i samtliga ämnen, men hur begreppet ska tolkas och hur det ska genomföras framgår inte. Förskolan har inga krav på målpuppfyllelse, utkomsten kan därmed bli en likabehandlingsplan som avhandlas och revideras en gång per år, ett dokument i en pärm som ingen bryr sig om.

Flera intervjupersoner påtalade att barnen inte ska rättas om de gör eller säger fel, den bästa metoden är att lyssna på barnen och ställa frågor för att på så vis få till en diskussion. Lyckad strategi tänker jag och precis samma förhållningssätt bör användas på både förskolepersonal och föräldrar som inte har kunskap om jämställdhet, genus och likabehandling. Vi kommer inte någonstans med att rätta någon eller skriva någon på näsan och mena på att vi själva har den rätta kunskapen. Att däremot problematisera och diskutera är rätt väg att gå för att få människor att tänka till och släppa sina gamla tankemönster för att skapa nya insikter tror jag. Vi är alla socialiserade in i detta könsbinära hierarkiska system med allt vad det innebär om normer, roller och förväntningar. Jag tror inte att någon vill illa, men barnen begränsas när de inte tillåts pröva sina möjligheter och själva forma sina identiteter.

Två av sex intervjupersoner arbetar på privata förskolor, jag reflekterar över att just dessa två berättade att de upplevde ett bra och öppet klimat gällande jämställdhets- och likabehandlingsfrågor på arbetsplatsen. Båda beskrev ett kontinuerligt arbete med dessa frågor. Tre av de som arbetar inom kommunal förskola uttryckte helt omvända upplevelser, de beskrev sviktande kunskap bland sina kollegor, någon såg ingen mening med att ifrågasätta

kollegors normerande bemötande. En ifrågasatte om det verkligen var den personens ansvar att lyfta dessa frågor i det pedagogiska arbetet och en annan beskrev det som att kompetensen överlag är för låg inom förskolepedagoger.

Jag upplevde att flera av intervjupersonerna hade svårt att svara på frågan som gäller barnens delaktighet i likabehandlingsarbetet. Några svävade ut och började prata om hur de arbetar med likabehandling men inte så mycket i hur de faktiskt gör barnen delaktiga i det arbetet. Det är just det som Dolk (2013) beskriver, att likabehandlingsarbetet ofta sker obemärkt för barnen, att de förmedlas en bild av mer jämställda normer och ett mer jämlikt samhälle än vad som stämmer överens med verkligheten. Jag tror att det måste uttalas för barnen, inte genom att säga *Barn! Nu ska vi prata värdegrund och likabehandling!* utan mer påtala att det är viktigt att alla får vara med och bestämma, att barn och vuxna kan hjälpa varandra med att tänka på hur vi ska vara och hur vi ska göra för att alla ska ha det bra och få vara den personen den vill vara. Detta bör ske i vardagen anser jag, barnen bör få vara med och diskutera vad som har blivit bättre eller sämre under den senaste tiden, hur de känner av stämningar i gruppen. Att få sätta upp mål tillsammans med barnen för att efter ett tag utvärdera, är kanske något barnen kan bli stärkta i.

Jag uppfattade ett binärt tänk som genomgående i många intervjuer, även när inte flickor och pojkar uttalas så nämns ändå formuleringar som *båda två* eller *det ena eller det andra*. Detta kan ju självklart bero på att många av frågorna handlade om likabehandling av flickor och pojkar, könsroller, könsmonster samt kvinnligt och manligt. Dock pratade alla om *barnen*, som en grupp, den grundläggande kategorin.

Under två av intervjuerna fick jag feedback gällande intervjuguiden, den första gällde frågan om personen är anställd som förskolepedagog eller barnskötare. Förskolepedagog är inte en anställningsform, förskollärare är den rätta benämningen och förskolepedagog är en beteckning för alla som jobbar i förskoleverksamheten och innefattar därmed förskollärare, barnskötare samt förskoleassistenter som är en anställningsform som finns inom Göteborgs stad för personer som inte är utbildade barnskötare. Den andra kommentaren som jag tog till mig gällde frågan *Hur agerar ni för alla barn ska ha samma möjligheter att kunna pröva och utveckla förmågor?* Där jag istället kunde ha formulerat mig *Hur agerar ni för att barnen*

utifrån sina egna förutsättningar ska ha samma möjligheter att ska kunna prova och utveckla förmågor, för att påvisa att alla barn inte har samma förutsättningar och därmed inte samma möjligheter.

Dolks förklaring till att använda orden *flickor* och *pojkar* är bra och nödvändig anser jag, till exempel i arbetet med delaktighet kring jämställdhets- och likabehandlingsarbetet, som författaren beskriver är strategier nödvändiga för att inte befästa könsmonster. Att prata med barnen om vilka det är som kanske pratar högst, oftast spelar fotboll, vilka som oftast sitter närmast pedagogen eller som gillar att hjälpa till att duka kan det vara bra att låta orden flicka och pojke uttalas, detta för att inte peka ut enskilda barn genom att använda deras namn, men att samtidigt, när vi använder kategorier som flickor och pojkar, måste vi våga utmana normerna kring dessa begrepp och i diskussion med barnen låta könen få representera mer de traditionella könsrollerna. I diskussioner med barn tror jag att egenskaper, förväntningar och mönster kommer att gå in i varandra. Det kommer troligtvis att visa sig att det också finns flickor som pratar högt och gärna spelar fotboll på samma sätt finns det pojkar som vill sitta nära pedagogen och vill hjälpa till att duka. Att våga gå utanför tvåkönsnormen och att prata med barnen om att de är det kön de själva känner att de är, och om queer. Jag har många gånger pratat med min femåring om det, att en kan vara flicka, eller pojke, eller mittemellan, eller något helt annat. Men också att en kanske inte riktigt vet just nu vad en vill och att en inte behöver bestämma sig.

Jag reflekterar över att begreppet *norm*, eller *normer* sällan kom upp under intervjuerna, det gjorde mig först tveksam till om jag kunde använda mig av normkritisk pedagogik som teoretiskt perspektiv, men efter att ha funnit genomgående diskurser och under tiden jag genomförde analysen insåg jag att även om just inte begreppet norm uttalats ofta var det ändå just det många av svaren handlade om.

Självklart bör nämnas att skolverkets rapporter kommer från 2017–2018 och att den nya läroplanen kom under sommaren 2018. Detta bör tas i beaktning, det bör inte ses som kritik mot denna studie utan mer som en nyfikenhet gentemot nästa granskning från skolverket vilken kan ses som en utvärdering mot den senaste revideringen.

5.1 Vidare forskning

Som jag skrev om i mina avgränsningar så var det ett flertal diskurser som jag inte inkluderade i analysen. Denna studie resulterade i mycket mer än mitt syfte, några av dessa diskurser skulle jag själv vilja forska vidare på vid tillfälle men även tipsa andra som ska skriva uppsats eller på andra sätt forska om. En av dessa handlar om manliga förskolepedagoger. Det ämnet benämndes i ett par av mina intervjuer och det är spännande att tänka på vilken roll en manlig förskolepedagog antas ta, varför så många förskolor och föräldrar efterfrågar manlig personal i förskolan, hur det går ihop med motverkandet av traditionella könsroller och att inte upprätthålla förväntningar på vad som är manligt och kvinnligt.

Ett annat ämne som är spännande och som jag tyvärr inte har med i denna studie är barnlitteratur. Forskning visar att merparten av alla karaktärer i barnböcker är manligt könskodade (Kåreland, 2005), jag hade med en fråga som berörde detta i intervjuguiden och jag fick många bra svar. Men då denna uppsats måste begränsad var detta något som fick stryka på foten. Dock fick jag väldigt många bra och intressanta svar på denna fråga, många som försöker leta efter normbrytande böcker och flera exempel på hur en kan använda det en redan har genom att byta pronomen på karaktärerna.

6. Referenslista

- Butler, J. (1990/2006). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge.
- Bromseth, J & Darj, F. (2010). *Normkritisk pedagogik. Makt, lärande och strategier för förändring*. Centrum för genusvetenskap
- Dahlén, S. (2006) *Hetero*. Norstedts förlag.
- Davis, D & Craven C. (2016). *Feminist Ethnography. Thinking through methodologies, challenges, and possibilities*. Rowman & Littlefield.
- Dolk, Klara. Bångstyriga barn. Makt normer och delaktighet i förskolan. 2013. Ordfront förlag.
- Foucault, M. (1976/1992). *Sexualitetens historia. Viljan att veta*. Liber.
- Foucault, M. (1988). *Power/Knowledge: Selected interviews and other writings*. Random House USA Inc.
- Foucault, M. (1987). *Övervakning och straff*. Arkiv förlag.
- Heikkilä, M. (2015). *Lärande och jämställdhet i förskola och skola*. Liber
- Hellman, A. (2013). *Vardagsliv på förskolan ur ett normkritiskt perspektiv*. Liber.
- Krekula, C & Johansson, B (red.). (2017). *Introduktion till kritiska åldersstudier*. Studentlitteratur
- Krekula, C, Närvänen, A-L, & Näsman, E. (2005) *Ålder I Intersektionell Analys*. Kvinnovetenskaplig Tidskrift 2-3 (2005): 81-94. Web.
- Kåreland, L. (2005). *Modig eller stark - eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Natur och kultur.
- Odenbring, Y. (2014). *Barns könade vardag. Om (o)jämställdhet i förskola, förskoleklass och skola*. Liber
- Sundhall, J. (2012). *Kan barn tala?* [Avhandling, Göteborgs Universitet] Gupea. [gupea_2077_29026_1.pdf](http://gupea.2077.29026.1.pdf)
- Thorne, B. (1987) *RE-VISIONING WOMEN AND SOCIAL CHANGE: Where Are the Children?* Gender & Society 1.1 (1987): 85-109. Web.
- Trost, J. (2005). *Kvalitativa intervjuer*. Studentlitteratur.
- Winther Jørgensen, M & Phillips L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Studentlitteratur.
- Lärarnas historia (2020, 8 december). http://www.larnashistoria.se/forskolan_1990-talet

Diskrimineringsombudsmannen (2020, 19 oktober). [Lika rättigheter i förskolan – ett stöd i förskolans likabehandlingsarbete \(do.se\)](#)

Skolverket (2020, 1 oktober). [Läroplan för förskolan - Skolverket](#)

Skolverket (2020, 1 oktober). <https://www.skolverket.se>

Skolinspektionen (2020, 6 oktober). <https://www.skolinspektionen.se/globalassets/02-beslut-rapporter-stat/granskningsrapporter/ovriga-publikationer/2018/jim/skolinspektionens-jamstalldhetsarbete-jim-2016-2017.pdf>

6.1 Bilagor

6.1.1 Läroplan för förskolan, Lpfö 18

6.1.2 Lika rättigheter i förskolan

6.1.3 Informationsbrev till intervjupersoner

6.1.4 Intervjuguide

Baksida

Denna uppsats handlar om förskolan, barns första arena utanför familjen, där de spenderar lika mycket tid som en vuxen gör på sitt arbete. Genom intervjuer berättar sex förskolepedagoger om deras upplevelser av det aktiva arbetet med jämställdhet, likabehandling och delaktighet utifrån förskolans viktigaste styrdokument, Läroplan för förskolan, (Lpfö 18). Deras svar, tankar och exempel kopplas samman med teoretiska perspektiv och tidigare forskning. Resultatet i studien blev oväntat positivt men ger inte den generella bilden.

6.1.1 [Läroplan för förskolan - Skolverket](#)

6.1.2 [Lika rättigheter i förskolan – ett stöd i förskolans likabehandlingsarbete \(do.se\)](#)

6.1.3 Informationsbrev till föreslagna intervjupersoner

Hej!

Jag slängde ut en fråga i sociala medier om tips på personer som arbetar som förskollärare eller barnskötare och blev då tipsad om dig av ***.

Jag heter Cia, bor på Hisingen, jobbar med barn och ungdomar på Bygglekplatsen i Biskopsgården och är förälder till Nåmi som snart fyller 5 år. För två år sedan plockade jag upp mina studier och hoppas snart vara klar med min kandidatexamen i Genusvetenskap. Nu har jag precis börjat skriva min C-uppsats och det är här du kommer in i bilden, om du vill såklart!

Jag ska skriva om hur förskolor i Göteborg aktivt arbetar utifrån Läroplan för förskolan och ska fokusera på delen som rör kön, könsroller, könsmönster och jämställdhet. Dessutom vill jag undersöka om och i så fall hur barnen på förskolan inkluderas i detta arbete.

Därför söker jag nu personer inom förskolans värld att intervjua om detta. Jag har tänkt göra standardiserade intervjuer, alltså att jag ställer samma frågor till alla personer som jag intervjuar. Mitt upplägg är följande om du tackar ja och vill hjälpa mig med detta:

Vi bestämmer en dag och en tid som passar dig för intervju

Jag mejlar frågor till dig i förhand så du hinner tänka igenom och förbereda dig

Vi ses, antingen över en kopp kaffe eller via Zoom (videosamtal)

Vårt samtal (intervjudelen) spelas in och jag beräknar att det tar ungefär en timme. Samtalet raderar jag när jag transkriberat.

När uppsatsen är klar i mitten av januari så skickar jag den till dig så du får ta del av resultatet.

Mitt mål är att intervjua 5 personer som arbetar som förskollärare/barnskötare inom Göteborg. Jag vore oerhört tacksam om du vill hjälpa mig med detta.

Vänliga hälsningar från Cia.

6.1.4 Intervjuguide till intervjupersoner gällande kandidatuppsats i Genusvetenskap.

Bakgrund

Skolinspektionens kvalitetsgranskning Förskolans arbete med jämställdhet (2017) visade att cirka tre fjärdedelar av de granskade förskolorna och huvudmännen inte inkluderade förskolans jämställdhetsuppdrag i sitt systematiska kvalitetsarbete. (skolverket.se)

Syftet med min studie är att undersöka hur förskolepersonal aktivt arbetar med läroplan för förskolan (Lpfö18), hur likabehandlings- och jämställdhetsarbetet ser ut i praktiken samt om och i så fall hur barnen inkluderas och görs delaktiga i detta arbete. Som bakgrund till detta har jag valt ut två delar ur Lpfö 18 samt ett stycke från en förordning från DO att ha som utgångspunkt för mina frågor:

Lpfö 18

“Förskolan ska aktivt och medvetet främja alla barns lika rättigheter och möjligheter, oberoende av könstillhörighet. Förskolan har ett ansvar för att motverka könsmönster som begränsar barnens utveckling, val och lärande. Hur förskolan organiserar utbildningen, hur barnen bli bemötta samt vilka krav och förväntningar som ställs på barnen bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Förskolan ska därför organisera utbildningen så att barnen möts, leker och lär tillsammans, samt prövar och utvecklar sina förmågor och intressen, med samma möjligheter och på lika villkor, oberoende av könstillhörighet.

samt

Förskolan ska uppmuntra barnen att föra fram sina tankar och idéer och skapa förutsättningar för sina egna uppfattningar och göra val utifrån sina egna förutsättningar. På så sätt kan barnen utveckla tilltro till sin egen förmåga samt bli delaktiga och utöva inflytande över hela utbildningen.

DO (diskrimineringsombudsmannen) skriver så här i förordningen **Lika rättigheter i förskolan - ett stöd i förskolans likabehandlingsarbete:**

Det är nödvändigt att fånga in barnens kunskap och erfarenheter för att förskolan ska få ett fungerande underlag för sitt likabehandlingsarbete. Det gäller att barnen medverkar både i kartläggningen av nuläget och i utformningen av insatserna och åtgärderna. Se också till att barnen senare görs delaktiga i genomförande, uppföljning och utvärdering.

Bakgrundsfrågor

Är förskolan du arbetar på kommunal eller privat/kooperativ?

Vilka åldrar är det på barnen som du arbetar med?

Hur länge har du jobbat inom förskola?

Vilken utbildning har du?

Vad är du anställd som förskolepedagog eller barnskötare?

Har du något speciellt ansvarsområde på arbetsplatsen?

Vilket namn vill du ha i texten efter transkribering?
Vilket pronomen vill du att jag använder om det behövs i texten?

Intervjufrågor

När du svarar på frågorna, utgå ifrån dig själv och dina upplevelser av det arbete som bedrivs på din arbetsplats.

Min första fråga är öppen och berör texten ovan, de utdrag jag valt från Lpfö 18 samt stycket från DO.

- *Vilka är dina reflektioner efter att ha läst utdragen?*

De följande fem frågorna handlar om din roll som förskolepersonal och din upplevelse av hur din arbetsgrupp gör i verksamheten.

- *Vad tänker du att det innebär att aktivt och medvetet främja alla barns lika rättigheter och möjligheter, oberoende av könstillhörighet?*
- *Hur motverkar din arbetsgrupp traditionella könsmonster och könsroller?*
- *Hur arbetar ni med bemötande och förväntningar på barnen för att inte upprätthålla uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt?*
- *Hur agerar ni för alla barn ska ha samma möjligheter kunna pröva och utveckla förmågor?*
- *Hur pratar ni om likabehandlingsarbete med barnen? Gör ni, och i så fall hur barnen delaktiga i detta arbete?*

Denna fråga berör litteratur och högläsning på förskolan:

- *Forskning visar att merparten av alla karaktärer i barnböcker är manligt könskodade. Är detta något ni på förskolan uppmärksammar och hanterar och i så fall hur?*

Ditt deltagande i denna studie är helt frivilligt och du har rätt att när som helst avbryta och säga att du inte vill delta utan några som helst konsekvenser. Jag hanterar konfidentialitetskravet genom att ge alla intervjupersoner fiktiva namn, detsamma gäller även för verksamheten som ingår i studien. Kravet på konfidentialitet i forskning är reglerat i Helsingforsdeklarationen från 2008. Du kommer därmed att vara helt anonymiserad i min resultatredovisning.

Har du några frågor, tveka inte att kontakta mig.

Vänliga hälsningar från Cia Sandberg.